
Concertgebouworkest

Puccini in het RAI Gebouw

vrijdag 24 juni 1988 – 20.30 uur
Holland Festival
RAI Gebouw – Amsterdam

PROGRAMMA

dirigent: Riccardo Chailly
solisten: Susan Dunn, sopraan
Giacomo Aragall, tenor
koor: Nederlands Operakoor
(dir. Johannes Mikkelsen)

Giacomo Puccini
1858-1924

uit 'Le Villi' (1884)
– La tregenda

uit 'Tosca' (1900)
– Aria 'Vissi d'arte' voor sopraan en
orkest

– Aria 'E lucevan le stelle' voor tenor
en orkest

uit 'Madama Butterfly' (1904)
– Koor uit de tweede akte

– Duet uit de derde akte voor sopraan,
tenor en orkest

Concertgebouworkest

'Puccini bohemien'
door Giorgio Lucchesi

PAUZE

uit 'Turandot' (1926)

- Koor uit de eerste akte

uit 'Manon Lescaut' (1893):

- Intermezzo uit de derde akte
voor orkest
- Vierde akte

Dit concert wordt opgenomen door
KRO-radio en televisie voor latere
uitzending

Begin van de pauze ca. 21.25 uur
einde van het concert ca. 22.40 uur

Dit concert wordt mede mogelijk gemaakt door:
Amsterdamse Effectenbeurs en RAI Gebouw bv

Toelichtingen

24 juni (RAI-concert)
programma pag. 34-35

Riccardo Chailly, dirigent

Riccardo Chailly studeerde aanvankelijk compositie bij o.a. zijn vader Luciano Chailly. Zijn directie-opleiding ontving hij aan het conservatorium van Perugia bij Piero Guarino en later bij Franco Caracciolo en bij Franco Ferrara. Hij maakte in korte tijd grote naam als operadirigent in Italië en vervolgens ook in het buitenland, waar hij optrad aan o.m. de Metropolitan Opera, Covent Garden en de Wiener Staatsoper. Ook als orkest-dirigent kreeg hij bekendheid in de Verenigde Staten en Europa. Met ingang van 1982/83 werd hij benoemd tot chef-dirigent van het Radio-Sinfonie-Orchester Berlin en m.i.v. 1986/87 nam hij de functie van 'direttore musicale' op zich van het operahuis Teatro comunale Bologna. In september

1988 zal hij zijn werkzaamheden als chef-dirigent van het Concertgebouworkest aanvangen.

Susan Dunn, sopraan

Susan Dunn begon haar internationale carrière met het winnen van o.m. de Richard Tucker Award in 1983 en van de eerste

Susan Dunn

prijs bij de Luciano Pavarotti International Vocal Competition. In Europa debuteerde zij bij het

Radio-Sinfonie-Orchester Berlin in Schönbergs *Gurre-Lieder* en haar operadebuut maakte zij in Bologna als Elena in *I vespri siciliani*, gevolgd door een gast-optreden als Aida aan het Scala-theater, dat grote indruk maakte. De grootste operahuizen in Europa en de Verenigde Staten hebben zich inmiddels voor de naaste toekomst van haar medewerking verzekerd. Met het Concertgebouworkest maakte zij haar debuut in een Verdi-programma onder Chailly's leiding in het RAI-Gebouw in 1986.

Giacomo Aragall, tenor

Giacomo Aragall werd in Barcelona geboren en begon zijn opleiding in Spanje bij Francisco Puig;

Giacomo Aragall

hij ronde deze af bij Wladimiro Badiali in Italië, waar hij o.m. de Verdi-prijs won. Zijn debuut in Venetië in Verdi's *I Lombardi* bezorgde hem talrijke engagements in Italië. Internationale bekendheid kreeg hij door zijn optreden in *La Bohème*, o.m. in de Scala en in zijn geboorteland Spanje. Hij trad o.m. op aan operatheaters als de Weense Staatsopera, Metropolitan Opera en Covent Garden in opera's van Donizetti, Puccini en Verdi e.a. Giacomo Aragall trad twee keer

Riccardo Chailly

eerder in Nederland op en maakt deze maand zijn debuut bij het Concertgebouworkest.

Puccini, een componist met theaterinstinct

Als één van de grote Italiaanse operacomponisten voorbestemd was voor een carrière in de muziek, dan was het wel Giacomo Puccini, telg uit een geslacht van musici, dat reeds eerder twee operacomponisten had opgeleverd. Zijn vader Michele (1813-1864) was directeur van het conservatorium te Lucca, zijn grootvader Domenico (1771-1815) manifesteerde zich met komische opera's als een waardig leerling van Paisiello, overgrootvader Antonio (1747-1832) schreef eveneens opera's, maar hield zich vooral bezig met religieuze muziek, en de eerste Giacomo Puccini (1712-1781) was van 1729 tot zijn dood als organist, componist en dirigent de belangrijkste 'stadsmuzikant' van Lucca.

Hoewel de muziek hem dus van jongs af aan vertrouwd was, bleek Puccini allerm minst iemand die de noten uit zijn mouw schudde. Gedurende een halve eeuw hield hij zich intensief met de opera bezig, maar toch beslaat zijn hele dramatische oeuvre slechts twaalf werken, waaronder vier eenakters. Deze relatief geringe produktiviteit werd enerzijds veroorzaakt door Puccini's werktempo, maar anderzijds ook door het feit dat de componist zich sterk bewust was van de veranderde omstandigheden op het operatoneel. De tijd van de pasklare libretti was voorbij en iedere nieuwe opera van Puccini werd voorafgegaan door een voorbereidingstijd, die vrijwel geheel aan de samenstelling van het libretto gewijd was. Eerst ging er geruime tijd mee heen eer de componist zelf op grond van de dramatische mogelijkheden (bijvoorbeeld de begrijpelijkheid van het verhaal) zijn definitieve

keuze maakte en daarop volgde eindeloos overleg over de constructie van de tekst, waarbij er soms na maanden nog hele bedrijven werden toegevoegd of geschrapt. Pas als het werk zover gevorderd was, werden de zangteksten uitgewerkt en na nog eens eindeloze veranderingen om mu-

zikale of zangtechnische redenen kon het componeren zelf een aanvang nemen.

Uit deze werkwijze blijkt wel dat Puccini ten volle beseftte, waar in het twintigste-eeuwse muziektheater de nadruk zou komen te liggen: niet op de muziek, niet op de tekst, maar op de combinatie

Giacomo Puccini, tekening van Rossi

van deze twee met het toneelgebeuren. Aan de andere kant leidde zijn eis tot 'begrijpelijkheid' ook tot een muzikale stijl die weliswaar dramatisch bijzonder effectief is, maar die niet door iedere collega-componist en door iedere musicoloog bewonderd zou worden. Eenvoud en overzichtelijkheid kenmerken veel van zijn partituren, die getuigen van zijn schijnbaar ongelimiteerde talent voor makkelijk in het gehoor liggende en sterk aan het sentiment appellerende melodien. Daarbij ontplooidde Puccini ook een bijzondere aanleg voor het snel en doeltreffend karakteriseren van uiteenlopende situaties, ongeacht of het daarbij gaat om een koude kerstavond in *La Bohème*, het Japanse decor in *Madama Butterfly* of de wreedheid van een politiefchef in *Tosca*. Smaken laten zich niet dwingen en over zijn muziek kan men nog steeds van mening verschillen, maar een feit is wel dat Puccini met dit populaire operadriel aantoonde, dat hij de dramatische essentie van de opera beter aanvoelde dan menige andere componist. In latere werken als *Il tabarro*, *Gianni Schicchi* en zijn (onvoltooide) zwanezang *Turandot* werd echter minder direct ingespeeld op het identificatievermogen van de toeschouwer. Zijn behandeling van het muzikale materiaal is subtieler, zijn instrumentatie geraffineerder, en vooral met deze drie werken heeft hij de beschuldiging weerlegd, als zou zijn populariteit uitsluitend gebaseerd zijn op sentimentaliteit en goedkope effecten.

La Villi: La tregenda

In 1883 deed de jonge Puccini mee aan een wedstrijd voor korte opera's, maar in tegenstelling tot Mascagni, die zes jaar later eenzelfde wedstrijd zou winnen met zijn *Cavalleria rusticana*, verwierf Puccini niet eens een eer-

volle vermelding. Vrienden, die overtuigd waren van de capaciteiten van de jonge componist, wisten echter het geld voor een voorstelling bijeen te brengen en daardoor kon het Milanese publiek op 31 mei 1884 in het Teatro dal Verme kennismaken met *Le Villi*.

De ontvangst was meer dan bemoedigend, maar ondanks de reeds aanwezige muzikale kwaliteiten bleek *Le Villi* nog lang niet sterk genoeg om repertoire te houden. Ten dele moet dat overigens geweten worden aan het libretto over een meisje dat sterft aan een gebroken hart en daarom na haar dood behoort tot de 'Willi's', geesten in de vorm van nevelslierten (vergelijk de 'witte wieven' uit de Nederlandse sagenwereld) die jonge mannen in hun val lokken. Het symfonisch fragment 'La tregenda' (De hek-sensabbat) is het tweede deel van het intermezzo halverwege de opera en schildert de dans van de Willi's.

Tosca: Aria 'Vissi d'arte' en Aria 'E lucevan le stelle'

Puccini wordt meestal gezien als de componist van sentimentele liefdesgeschiedenissen, maar grote delen van *Tosca*, een drama vol sadisme, jaloezie en harts-tocht ademen een geheel andere sfeer. De aria 'Vissi d'arte' (Ik leefde voor de kunst) is een smeekbede van de zangeres Floria Tosca uit de tweede akte, als duidelijk wordt dat zij aan de wrede politiechef Scarpia overgeleverd is en dat haar geliefde Mario Cavaradossi ter dood zal worden gebracht, als zij niet op de avances van Scarpia ingaat. 'E lucevan le stelle' (En de sterren straalden) wordt in de derde akte gezongen door Cavaradossi, die in de nacht vóór zijn executie terugdenkt aan zijn ontmoetingen met Floria Tosca en beseft dat die tijd voorgoed voorbij is.

Madama Butterfly: Zoemkoor en liefdesduet

Een geheel andere sfeer beheerst *Madama Butterfly*, de intiemste van Puccini's grote opera's. In dit werk worden tegen een Japanse achtergrond de eenzaamheid en de tragiek geschilderd van de geisha Butterfly (Cio-Cio-San), die zo naïef was de beloften van trouw van een Amerikaanse marine-officier te geloven. Met het zogenaamde 'zoemkoor', een fragment uit de overgangsmuziek van de tweede naar de derde akte, schildert Puccini met behulp van een neuriënd koor achter de schermen de nachtwake van Cio-Cio-San, die met ongebroken optimisme uitziet naar haar echtgenoot.

Het grote liefdesduet, waarmee de eerste akte besloten wordt, laat de theaterinstincten van Puccini van hun subtielste kant zien. In een uitgebreide scène, die in vier delen uiteenvalt, wordt niet alleen geschilderd hoe de schuchtere Butterfly bij het vallen van de nacht langzaam maar zeker initiatief begint te ontplooiën, maar ook hoe de aanvankelijk nog relativerende Pinkerton geleidelijk onder de bekoring van het moment raakt.

Turandot: koorscène 'Gira la cote'

In *Turandot* is er nog maar heel weinig ruimte voor zoet vloeien-de melodien en de eerste akte is zelfs van een complexiteit zoals de componist die nooit eerder ontplooid had. Als het volk van Peking zich bij het keizerlijk paleis verzamelt om getuige te zijn van de executie van een Perzische prins, blijkt uit hun reacties zowel opwinding als angst en de verschijning van de zwijgende prinses Turandot drukt een sterker stempel op de sfeer, dan mogelijk was geweest als Puccini haar zingend had laten optreden. Geen wonder dat een onbekende prins die zich onder de toeschouwers

bevindt, onder haar bekoring komt en zijn geluk als huwelijkskandidaat wil beproeven, al weet hij dat het hem zijn hoofd zal kosten, als hij de door Turandot opgegeven raadsels niet kan oplossen.

Manon Lescaut: Intermezzo derde bedrijf en vierde bedrijf

De eerste opera waarvan Puccini het libretto geheel naar zijn inzichten liet modelleren, was *Manon Lescaut*, maar het resultaat bleek nog enigszins onevenwichtig, mede doordat een te groot aantal auteurs (zes, inclusief de componist) aan de totstandkoming van de tekst meewerkte. Het werd echter ook de eerste opera waarin Puccini van begin tot eind de muzikale taal sprak die hem zijn populariteit zou verschaffen.

Tot de bekendste fragmenten uit *Manon Lescaut* behoort ongetwijfeld het beroemde intermezzo dat aan de derde akte voorafgaat en dat in orkestrale kleuren die bijna wagneriaans aandoen uiting geeft aan de verlangens van twee gescheiden geliefden (en inderdaad verschijnt er tegen het einde een ondubbelzinnige verwijzing naar *Tristan und Isolde*). Manon Lescaut moet echter boeten voor haar lichtzinnige hang naar luxe en alle pogingen van de jonge ridder Des Grieux om haar te redden mogen niet baten. Zij wordt als zedeloze vrouw naar een Franse kolonie bij New Orleans verbannen. Daar weten beiden na enige tijd te ontsnappen, maar in het vierde bedrijf blijkt de tocht door de woestijn te zwaar voor Manon, die uitgeput sterft in de armen van Des Grieux.

PAUL KORENHOF

30 juni (Slotconcert
Holland Festival)
programma pag. 36

Klaus Tennstedt, dirigent

Klaus Tennstedt, 'conductor laureate' van het London Philharmonic Orchestra, werd in 1926 in het Oostduitse Merseburg geboren en studeerde aan het Conservatorium van Leipzig viool, piano en compositie. In 1958 werd hem de leiding toevertrouwd van de Opera te Dresden en vier jaar

later van het Staatstheater van Schwerin. In 1971 vestigde hij zich in het Westen waar hij geruime tijd de leiding had van de Opera te Kiel. In 1983 volgde zijn debuut aan de Metropolitan Opera en in hetzelfde jaar werd hem de leiding van het London Philharmonic Orchestra toevertrouwd, een functie die hij tot 1987 vervulde. Regelmatig dirigeert hij de orkesten van Boston, Chicago, New York en Philadelphia, de Berliner Philharmoniker en het Israel Philharmonic Orchestra. Met het Concertge-

Klaus Tennstedt

